

УДК 378.011.3-057.86:37.018.43(045)

Носовець Н. М.

РОЛЬ І ФУНКЦІЇ ВИКЛАДАЧА В СИСТЕМІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті проаналізовано роль, функції викладача в системі дистанційного навчання, виділено види діяльності тьютора та вимоги до нього, умови успішної діяльності. Зазначено, що дистанційна освіта розширює і оновлює роль викладача, робить його наставником-консультантом, який повинен координувати пізнавальний процес, постійно удосконалювати ті курси, які він викладає, підвищувати творчу активність і кваліфікацію відповідно до нововведень та інновацій.

Наголошено на тому, що в умовах дистанційного навчання діяльність викладача має свою специфіку, а успішність організації дистанційного навчання залежить від професійно-педагогічної, технічної та психологічної готовності викладача до його здійснення.

У результаті аналізу педагогічних досліджень у роботі розкрито основні функціональні компоненти педагогічної діяльності викладача дистанційної освіти, виділено такі види діяльності: методична; організаційно-управлінська; психолого-педагогічна; викладацька; дослідницька.

Ключові слова: дистанційне навчання, тьютор, викладач дистанційного навчання, дистанційний курс.

Постановка проблеми. Якість та ефективність дистанційного навчання залежить від наступних компонентів: від якості навчальних матеріалів; від технічної основи організації дистанційного навчання; від методики організації та проведення навчання; від активної участі викладача в процесі навчання. Дві останні складові займають надзвичайно важливу роль.

Міжнародна комісія з освіти на ХХІ століття вказує, що підготовка педагогічних кадрів (тьюторів) є найважливішою сферою використання можливостей дистанційного навчання. Спеціальна підготовка викладачів є одним із ключових елементів успішного дистанційного навчання.

Аналіз останніх досліджень дозволяє стверджувати, що проблема підготовки викладачів до організації дистанційного навчання в закладах освіти завжди була в полі зору вітчизняних і зарубіжних науковців: О.О. Андреева, В.Ю. Бикова, Т.В. Громовой, С.А. Калашнікової, Г.О. Козлакової, Г.М. Кравцова, В.М. Кухаренка, В.В. Олійника, Є.С. Полат, П.В. Стефаненка, С.І. Стрілець, В.І. Солдаткіна, Б.І. Шуневича та ін.

Метою статті є теоретичне обґрунтування функцій викладача в системі дистанційного навчання, аналіз видів діяльності тьютора.

Виклад основного матеріалу. Під системою дистанційного навчання ми розуміємо педагогічну систему, що включає проектування, організацію та проведення навчального процесу за допомогою нових педагогічних та інформаційних технологій в умовах часового та просторового поділу суб'єктів навчання. Дистанційний навчальний процес передбачає з боку викладача проведення систематичних занять зі студентом, методично грамотне використання розробленого контенту для дистанційного навчання, засобів комунікацій та освітніх ресурсів мережі Інтернет, а також здійснення технічної підтримки навчального процесу. Технічні можливості для дистанційної освіти сьогодні мають велике різноманіття та дозволяють вирішувати майже всі організаційні питання. Але методична робота викладачів в умовах дистанційної освіти буває недостатньо якісною.

У Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні зазначено, що «дистанційна освіта розширює і оновлює роль викладача, робить його наставником-консультантом, який повинен координувати пізнавальний процес, постійно удосконалювати ті курси, які він викладає, підвищувати творчу активність і кваліфікацію відповідно до нововведень та інновацій» [4].

Для ефективної роботи в цій системі викладач має бути компетентним не тільки в галузі класичної педагогіки, але й володіти знаннями в галузі інформаційних технологій, бути компетентним в методиці організації та проведення дистанційного навчання, враховувати психологічні особливості взаємодії зі студентами в процесі дистанційного навчання.

Так, Ю.М. Коровайченко наголошує, що важливим елементом дистанційної освіти є специфічне кадрове забезпечення, особливістю якого є якісно нові вимоги до викладача від принципово нового рівня професійних і комп'ютерних знань та умінь до володіння концептуальними питаннями й дидактикою

дистанційної підготовки. Викладач стає консультантом, кваліфікованим опонентом, розробником науково-методичного забезпечення дистанційних матеріалів [3]. Досліджуючи роль тьютора, С. Федотова визначає такі педагогічні ролі в системі вищої освіти: тьютор – це консультант, викладач, фасилітатор, координатор навчального процесу і розкриває зміст діяльності тьютора в освітній технології продуктивного навчання, що направлена на методичну й організаційну допомогу студентам у межах проектної або дослідницької діяльності на всіх її етапах: становлення, розробки й завершальної стадії [7].

Поняття «тьютор» (англ. tutor) є доволі широко вживаним терміном і має різні значення: викладач-консультант, педагог-наставник, куратор, гід, інструктор. Види тьюторства розрізняють за спрямованістю супроводу, способом взаємодії суб'єктів навчального процесу і родом діяльності [1]. Таким чином, тьютор – це особа, яка професійно супроводжує навчальний процес, організує умови для самореалізації учнів у структурі освіти (середня, позашкільна, професійна, вища, післядипломна, самоосвіта) і використовує різні форми й методи навчання, дидактичні засоби, у тому числі технічні засоби і засоби телекомунікаційного зв'язку з метою організації ефективного вивчення дисципліни (курсу) [1].

В умовах дистанційного навчання діяльність викладача має свою специфіку. При дистанційному навчанні змінюються: засоби здійснення діяльності викладача, нові інформаційні технології (сукупність програмних і апаратних засобів), які потребують від тьютора спеціальної підготовки; функціональна спрямованість педагогічної діяльності, характер взаємодії викладачів і студентів, тому що зростає роль студента в процесі навчання, а викладач стає координатором навчального процесу; зміст діяльності проектування навчання, подання навчального матеріалу, планування, координація діяльності студентів, проведення консультацій, реєстрацій навчальних завдань, контролю і перевірки якості виконання завдань. При цьому відбувається трансформація класичних педагогічних вимог до викладача.

В умовах дистанційного навчання повинен відбуватися поділ праці викладачів, їхня спеціалізація: експерт, автор курсу, методист дистанційного курсу, дизайнер курсів, координатор, фахівець з інтерактивного подання навчальних курсів, контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів тощо. Але аналіз досвіду українських вищих навчальних закладів показує, що в більшості випадків розробник курсу і тьютор – це одна й та сама особа.

Сутністю діяльності викладача дистанційного навчання є надання навчально-методичної, психолого-педагогічної та організаційної допомоги тим, хто навчається в системі дистанційної освіти шляхом очного та дистанційного супроводу. Таким чином, при значній частці самостійної роботи в дистанційній освіті якісні результати навчання – це добре продумана система супроводу викладачем студентів у навчальній діяльності. Громова Т.В. під супроводом викладача студентів у системі дистанційної освіти розуміє «систему взаємопов'язаних дій, заходів, що реалізується в різноманітних формах і прийомах і забезпечує кваліфіковану допомогу тим, хто навчається протягом всього процесу в дистанційній освіті через реалізацію різних видів педагогічної діяльності (попередня діагностика, проектування навчання з акцентом на цілепологання, мотивація студентів на навчальну діяльність, управління взаємодії зі студентами, організація навчального процесу, рефлексія, комунікація, контроль)» [2].

У дослідженні Громової Т.В. встановлено, що супровід викладачем студентів у дистанційній освіті повинно відбуватися в декілька етапів, а саме:

1. Планування та підготовка. На цьому етапі відбувається діагностика потреб студентів у супроводі та підтримці; визначення первинного рівня їх знань і вмінь; підготовка пакета методичних матеріалів для супроводу.

2. Безпосередньо супровід. Цей етап передбачає поглиблення знань, розвиток навичок і вмінь студентів, консультування, тестування; інформаційну та аналітичну підтримку; організацію інформаційного обміну і контактів між тими, хто навчається; актуалізацію внутрішніх сил студентів і резервних можливостей.

3. Використання результатів навчання й підсумковий аналіз. Цей етап передбачає закріплення засвоєних знань, надбання навичок і умінь; розвиток досвіду вирішення професійних задач; спостереження за успіхами та змінами студентів; підсумкова оцінка ефективності процесу супроводу [2].

Дистанційне навчання висуває особливі вимоги до рівня професійної підготовки та кваліфікації тьюторів – викладачів, задіяних в організації та проведенні дистанційних курсів. На нашу думку, успішність організації дистанційного навчання залежить від професійно-педагогічної (врахування психолого-педагогічних принципів дистанційного навчання, діагностика цілей навчання, використання різноманітних педагогічних форм, методів і прийомів), технічної (володіння інформаційно-освітнім середовищем, розробка мультимедійного навчання, володіння комп'ютерною грамотністю) та психологічної (знання психології спілкування, правил етикету, способів підвищення мотивації та активізації діяльності студентів) готовності викладача до його здійснення.

На основі аналізу зарубіжних досліджень Воронкін О.С. розкриває такі вимоги до тьютора:

– тьютор повинен знати: а) основні принципи функціонування телекомунікаційних систем, хмарні технології; б) особливості проведення відеоконференцій, вебінарів, форумів; в) основи мережевого

етикету; г) індивідуальні стилі навчально-пізнавальної діяльності студентів; г) особливості самостійної діяльності студентів у мережі в процесі дистанційного навчання; д) факти, які стимулюють активізацію діяльності студентів у мережі і вміти ними користуватися в процесі дистанційного навчання; е) активні методи навчання (навчання у співробітництві, метод проектів, різнорівневе навчання, дослідницькі, пошукові методи і інше);

– тьютор повинен уміти: а) працювати з інформаційними ресурсами (базами даних, інформаційними службами); б) створювати веб-сторінки; в) користуватися комплексом послуг, які надаються середовищем та хмарними технологіями; г) подати навчальний матеріал так, щоб забезпечити ефективну, індивідуальну, незалежну від місця і часу, роботу студента; г) проводити психолого-педагогічне тестування і поточну діяльність студентів; д) попереджувати і розв'язувати конфліктні ситуації; е) проводити рольові мережеві ігри; е) інтегрувати очні і дистанційні форми навчання; ж) організовувати і втілювати проекти; з) активно використовувати комунікативні можливості комп'ютерних мереж для організації плідного спілкування між учасниками навчального процесу; и) уміти якщо не створювати курси, то хоча б коригувати вже наявні згідно з новими вимогами навчального процесу;

– тьютор повинен володіти: а) навичками інформаційної навігації; б) конкретним інформаційно-освітнім середовищем; в) методикою формування системного мислення, у тому числі критичного мислення, а також рефлексії у студентів, як засобу оцінювання своєї діяльності з метою подальшого вдосконалення; г) активними методами навчання [1].

В.І. Солдаткин вважає, що успіх діяльності тьютора залежить від низки умов. На основі аналізу специфіки діяльності тьютора, вимог до нього, проблем, з якими може стикатися викладач, автор виділяє три групи умов, що забезпечують успішну діяльність тьютора:

1) педагогічні – пов'язані з урахуванням психолого-педагогічних принципів дистанційного навчання та організацією педагогічного процесу, використанням різноманітних і адекватних цілей на кожному етапі дистанційного навчання, забезпеченням інтерактивності протягом всього процесу навчання;

2) організаційно-комунікативні – знання психології спілкування, способів підвищення мотивації та включення студентів у процес навчання, вибір правильного стилю керівництва та спілкування;

3) технічні – забезпечення доступу до комп'ютерних засобів зв'язку (як тьютору, так і студентам), також ця умова включає комп'ютерну грамотність учасників дистанційного навчання.

Розглянемо функції та роль викладача (тьютора) в системі дистанційного навчання. Тьютор (викладач-консультант) організовує ефективне вивчення курсу, проводить семінари і консультує студентів, перевіряє і коментує письмові завдання. Специфіка дистанційного навчання (стильність занять, їх інтенсивний характер, спрямованість на самостійне здобуття знань) висуває до викладача-тьютора вимоги, які відрізняються від традиційних, як за особистісними якостями, так і методиками навчання. Тьютор створює освітнє середовище, що дозволяє студентові одержати знання та навички, вирішувати реальні проблеми у своїй діяльності. При цьому тьютор допомагає максимально ефективно використовувати різноманітні навчальні матеріали, Інтернет, практичний досвід інших студентів. Викладач у системі дистанційного навчання повинен володіти Інтернет-технологіями, технологією електронної пошти, комп'ютерними навчальними програмами, чат-технологією, Web-технологіями.

Т.В. Громова у своїй роботі розкриває сутність основних функціональних компонентів педагогічної діяльності викладача дистанційної освіти, а саме: функції проектування процесу навчання, супроводу та розвитку студентів, управлінська, контрольна-діагностична, інформаційно-змістова, мотиваційна, організаційно-діяльсна, консультаційна, комунікативна, рефлексивна. Їх автор пропонує об'єднати в чотири основні групи:

- 1) організаторська;
- 2) інформаційна;
- 3) комунікативна;
- 4) розвивальна [2].

Нікулічева Н.В. виділяє наступні трудові функції тьютора як високоосвіченого спеціаліста:

– науково-методичне забезпечення реалізації освітніх програм з використанням дистанційних освітніх технологій;

– дистанційне викладання навчальної дисципліни;

– організаційно-технічний супровід взаємодії з групою тих, хто навчається [5].

На основі аналізу функцій і завдань викладача дистанційного навчання виділимо такі види діяльності тьютора:

– методична діяльність – розробка методичного забезпечення дистанційного навчального процесу (розробка робочої програми, моделі і структури дистанційного курсу; розробка теоретичних, практичних і контрольних-оцінювальних матеріалів дистанційного курсу з урахуванням їхньої варіативності; розробка методичного забезпечення дистанційного навчання, аналіз і оцінка якості науково-методичних і навчально-методичних матеріалів для організації дистанційного навчання; розробка моделей

дистанційного навчання; адаптація теоретичних, практичних і контрольних матеріалів дистанційного курсу до рівня студентів; вивчення і використання педагогічних технологій дистанційного навчання);

– організаційно-управлінська діяльність – організація дистанційного навчального процесу в рамках викладання курсу (розробка організаційно-адміністративної документації дистанційного курсу; формування навчальних груп; ведення навчальної та планової документації на паперових і електронних носіях; консультування студентів; створення звітних та інформаційних матеріалів; ведення обліку присутності студентів на вебінарах відповідно до розкладу занять групи; збір інформації (зворотній зв'язок) від студентів);

– психолого-педагогічна діяльність – регулювання навчальної діяльності студентів в умовах дистанційного навчання (управління комунікативною діяльністю студентів; дотримання мережевого етикету); професійне спілкування зі студентами, колегами, адміністрацією, представниками інших організацій;

– викладацька діяльність – проведення навчальних занять; контроль та оцінювання (дистанційно) навчальної та дослідницької діяльності студентів;

– дослідницька діяльність – вивчення процесу та результатів дистанційного навчання студентів; самооцінка педагогічної діяльності; участь у роботі конференцій, семінарів, педагогічних форумах щодо питань електронного навчання, дистанційних освітніх технологій; виступи і публікація статей тощо; проведення наукових досліджень в галузі дистанційного навчання; розробка пропозицій щодо нових підходів до здійснення дистанційного навчання.

У зв'язку з цим діяльність викладача дистанційного навчання можна розділити на два організаційних етапи:

1. Організація навчальної діяльності студентів у дистанційному форматі.
2. Реалізація дистанційного курсу.

На першому етапі діяльності викладач вирішує ряд методичних і організаційних питань, другий етап пов'язаний з вирішенням комунікативних і технічних проблем.

Таким чином, у навчальному процесі тьютор виконує ряд ролей (роль – це сукупність визначених соціально очікуваних дій):

– консультант (проводить групові консультаційні заняття, індивідуально консультує студентів у разі необхідності з різних питань курсу тощо);

– наставник, викладач (проводить індивідуальні вступні та заключні заняття зі студентами, забезпечує правильне та ефективне використання відповідного навчально-методичного супроводу курсу, надає оперативну допомогу в опануванні матеріалів курсу; доповнює матеріали власними прикладами, завданнями, новими фактами, науковою інформацією, надає психологічну допомогу студентам у налагодженні контактів з іншими учасниками процесу навчання тощо);

– організатор (складає індивідуальний графік навчального процесу – заняття, консультації з курсу, організовує проведення групових занять, формує групи студентів для виконання навчальних проектів і групових занять, стежить за виконанням самостійних завдань студентів; бере участь у зворотному зв'язку зі студентами);

– експерт (здійснює поточний і заключний контроль, веде «журнал успішності»);

– менеджер (надає оперативну допомогу студентам з поточних адміністративних питань, по бажанню здійснює набір і формування груп слухачів курсу).

Висновки. На нашу думку, ефективність дистанційного навчання залежить не тільки від якості навчальних матеріалів (навчальних курсів), а і від майстерності педагога. Тому і змістовна, і педагогічна організація дистанційного навчання (як на етапі проектування курсу, так і в процесі його використання) є пріоритетною. На сучасному етапі розвитку дистанційної освіти необхідно розвивати інформаційно-комунікаційну компетентність педагога, учити його формам і методам організації дистанційної освітньої діяльності, ознайомити викладача з методикою розробки дистанційного курсу, методикою проведення інтерактивних чат і он-лайн занять, з розробкою фрагментів дистанційних навчальних занять різних типів з використанням комп'ютерних технологій, навчити проведенню рефлексії власної діяльності. Підготовка повинна відбуватися за допомогою нових форм навчання: скайп-заняття, відеоконференції, вебінари, інтерактивні та он-лайн уроки для об'єднання загальноосвітніх цілей з методами дистанційної діяльності.

Використані джерела

1. Воронкін О.С. Організація діяльності тьютора в системі дистанційного навчання вищого навчального закладу / О. С. Воронкін // Інформаційні технології в освіті. – 2016. – Вип. 26. – С. 177–191.
2. Громова Т.В. Теория и технология подготовки преподавателей вуза к деятельности в системе дистанционного обучения: автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора пед. наук : 13.00.08 – Теория и методика профессионального образования [Електронний ресурс] / Т.В. Громова. – Режим доступу : <http://splanet.ru/paper/r1-390922.php>

3. Коровайченко Ю. М. Фактори нормативного забезпечення дистанційної освіти / Ю. М. Коровайченко // Нові технології навчання : наук. метод. зб. – К., 2001. – Вип. 30. – С. 254.
4. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України В.Г. Кременем 20 грудня 2000 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>
5. Никуличева Н.В. Подготовка преподавателя для работы в системе дистанционного обучения / Н.В. Никуличева. – М., 2016. – 72 с.
6. Положення про дистанційне навчання [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/polozhennja-kmu?start=7>
7. Технология «Тьюторство» – образовательный поиск наставника и подопечного [Электронный ресурс] // Инфо-Net-Поиск. – 2005. – Вып. 2. – Режим доступа: <http://OSO.RCSZ/RU INFO Net/ snv 12. Htm>
8. Тьютор-організатор дистанційного навчання [Електронний ресурс] – Режим доступу до журн.: http://users.kpi.kharkov.ua/lre/bde/ukr/ode/ch_03.htm

Nosovets N.

ROLE AND FUNCTIONS OF A TEACHER IN THE SYSTEM OF DISTANT EDUCATION

Teacher's role and functions in the system of distant education are analyzed in the article. Types of tutor's activities, conditions which predetermine successful work as well as requirements to a tutor are specified. Distant education is stated to represent a new role of a teacher as a supervisor who coordinates the process of education, constantly improving the courses he teaches, increases creativity and qualification in compliance to new standards and innovations.

Alongside with conducting regular classes, the process of distant education requires well-planned and reasonable use of distant education content, communication means, on-line educational resources and technical support of the process itself.

Considering the peculiarities of distant education, the author describes specific requirements to the level of professional training and tutors' qualification. Thus, successful organization of distant education depends on professional and pedagogical, technical and psychological readiness of a teacher to perform his professional duties.

On the basis of scientific research analysis the main components of teacher's professional activity in the system of distant education are represented. Those are functions of education process modeling, supervision and development of students' skills, managing, control and diagnostics, informational function and content-development, functions of consultation and motivation, organizational and activity stimulating, communicational and the function of the teacher's feedback.

The following are the roles performed by a tutor in the process of education: a consultant, an advisor, a manager, an organizer, an expert etc.

Having analyzed teacher's functions and tasks in the system of distant education the author specifies the types of tutor's activity: application of teaching methods; organization and management, psychological and pedagogical, teaching and research activities.

As a result, tutor is a consultant-teacher, advisor who directs the group while studying definite course; provides methods support and conducts practical classes with a group; assists while doing tests, checks and gives assessment; organizes consultations and provides psychological and pedagogical support within a group as well as an assistance to individual students in solution of educational problems; gives career guidance, and job advice.

Key words: *distant education, tutor, distant education teacher, distant education course.*

Стаття надійшла до редакції 09.03.2017 р.